

EEN KERKHOF VAN STRANDGAPERS OP AMELAND

door M. Rodenburg

Opgeweld uit wier en zand!
Gansch omspoeld door zilte baren,
Moge God het steeds bewaren
Ons plekje, rijk aan duin en strand!
Het ons zoo lieflijk Ameland.

Eenvoud, kuisheid en verstand,
Sierden 't allen tijd de vrouwen
Die ons eiland gaf 't aanschouwen
Blijf steeds het sieraad van Uw land
O, meisjeslief van 't Ameland.

Vrienden waar g' ook zwerft op aard!
Of op d' ongewisse baren,
Laat der vaad'ren deugd niet varen.
Als g' in den nood den riem omspant
Dan heeft U lief, heel Nederland. 1)

In het voorjaar en in de zomer van 1969 deed de zee een hernieuwde poging om een stuk van Ameland te veroveren. Een strandvlakte en de z.g. „Kanne dünne”, gelegen aan de Zuid-west punt van dit eiland werd bij hoogwater door de zee overspoeld.

Op zich zelf zou dit niet opmerkelijk zijn, want door de eeuwen heen heeft Ameland stukken grond aan de zee prijs moeten geven, maar als men weet dat in 1830 deze duinenrij ongeveer 2 km van de hoogwaterlijn verwijderd was, dan begrijpt men dat hier een zeer oud duinengebied wordt overspoeld.

Als we oude kaarten van het eiland Ameland bezien, zoals b.v. de kaart van Pieter de la Rive uit 1731 (de originele kaart is helaas verloren gegaan, maar dank zij de bemiddeling van het Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage was het mogelijk een afdruk te verkrijgen van een in 1754 door de kaartenmakers Hattema vervaardigde kopie) (afb. 2), dan blijkt dat tussen de grote duinenccomplexen (thans Hollumerduinen, Lange duinen, Ballumer duinen, Nesserduinen, Bureduinen, Kooi duinen en Oerder duinen) grote strandvlakten lagen en dat bij hoge vloedden het Noordzeewater en het Wad-water elkaar ontmoeten, zodat elk duincomplex als het ware een eiland op zich zelf vormde.

Het zuidelijke strand gelegen onder Hollum was geweldig breed. Dit hing samen met het feit dat dit strand lag in de binnenbocht van de „Balg”. De „Balg” was een diepe slenk tussen de huidige plaatsen Ballum en Nes gelegen.

1). Ameland's volkslied, gedicht en getoonzet door Le Fèvre, hoofd der school te Nes. Een bijna gelijklopende tekst werd aangetroffen in „Zeewaarts”, maandblad voor zeelieden, december 1902, 2e jaargang, nr. 4.

De stroomdraad in een getijgeul kiest de buitenbocht. Deze kalft steil af en de binnenbocht slibt aan. Hierdoor ontstond een versmalling van het eiland tussen Ballum en de Nes. Tegen het einde van de 18e eeuw was deze slenk bij hoge vloed een niet ongevaarlijke hindernis.

In de tweede helft van de 18e eeuw nam de afslag in de buitenbocht van de Balg steeds grotere vormen aan en men ging zelfs vrezen dat Ameland in twee delen zou worden verdeeld.

In 1808 werd op kosten van de dienst der domeinen een zanddijk aangelegd, welke dijk echter in hetzelfde jaar werd weggeslagen. In 1828 werd door rijkswaterstaat iets noorderlijker een nieuwe poging ondernomen. Ook deze dijk brak in hetzelfde jaar weer door. In de jaren 1846 tot 1851 werden de resten van deze dijk uitgebouwd tot de ongeveer 1100 meter lange Moldijk of Helmdam. Er vormden zich door aanstuiving voorduinen en in 1890 werd door rijkswaterstaat de z.g. „Zwanewaterstuijdijk” (plm. 1400 m lang) aangelegd. In de 20e eeuw werd door de aanleg van een zeedijk de zuidkust van het eiland verder verdedigd.

In 1943 braken de Duitsers de z.g. „Westkaap” af, die in 1830 op een afstand van meer dan 2 km van de laagwaterlijn was geplaatst in de westelijke duinen, daar deze kaap op het strand dreigde te storten.

De ongeveer 20 meter diepe ebeul van het Borndiep stroomde dicht onder het strand door en veroorzaakte een afslag van ongeveer 20 meter per jaar.

Door het blootspoelen van enkele strandgedeelten werden allerlei oudheidkundige overblijfselen ontdekt, zoals b.v. waterputten van het eens binnen de duinen gelegen dorp Sier. Ook werden in de bloot gelegde klei- en veenlagen wagensporen van ongeveer 1.25 m aangetroffen. De plaats waar dit werd waargenomen lag in 1964 alweer 150 meter in zee.

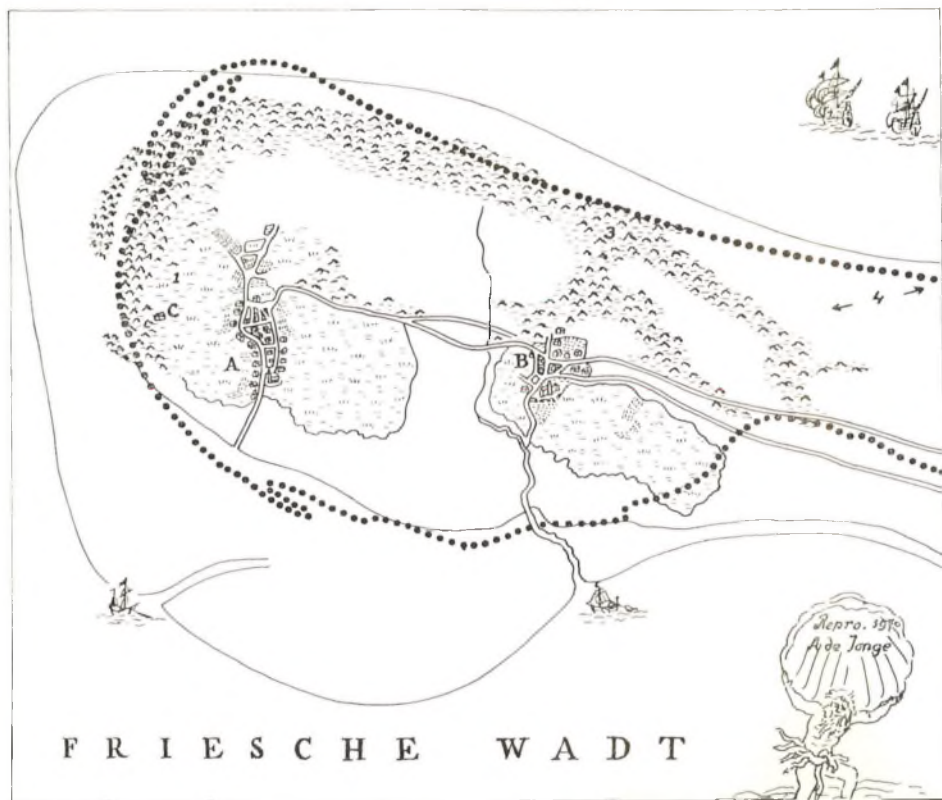
Zoals we hierboven reeds mededeelden was de strandvlakte en de z.g. „Kanne dünne” in 1830 nog ongeveer 2 km van de hoogwaterlijn verwijderd. Thans wordt een groot deel van deze vlakte bij hoogwater overstroomd en is een deel van de duinen over een afstand van plm. 500 meter verdwenen.

Afb. 1. Een beeld van de afkalving en de opbouw van de diverse grondlagen.

KERKHOF

Onder de bovenste duinen- en zandlaag kwam een laag veen van plm. 1 cm dikte te voorschijn. Onder deze veenlaag bevond zich een kleilaag van 5 cm, daaronder een zandlaag van variërende dikte, daaronder weer klei en vervolgens weer zand. Toen de zee de bovenste zandlaag en de zich daaronder bevindende klei- en veenlaag had weggespoeld werd in de zandlaag daaronder een waar kerkhof van strandgapers aangetroffen. De strandgapers — *Mya arenaria*, L., 1758, familie Myidae, Orde Eulamellibranchia, klasse Pelecypoda — stonden in lange rijen naast elkaar. Zoals uit afbeelding 3 moge blijken waren de dieren reeds lang overleden. Zij werden n.l. „gapend” aangetroffen.

Afb. 2. Tekening van de kaart van Pieter de la Rive (1731), waarvan de kopie zich bevindt in deel III van de „atlas der frontieren van Gelderland, Overijssel en Groningen. Vervaardigd door W. T. Hattema in 1754 met zijn zoon D. W. C. Hattema (Alg. Rijksarchief Den Haag „Hattinga atlas Gelderland, deel III, kaart 42, nr. G 35). De stippellijn door de tekening geeft de hoogwaterlijn voorjaar 1969 aan. A — Hollum; B — Ballum; C — Sier(dt). Globale situering van de huidige Hollumer duinen (1), Lange duinen (2), Ballumer duinen (3) en de Zwanewater stuifdijk (4).

Afb. 3. Links: een deel van de gevonden strandgapers; rechts: gapende strandgapers.

Daar we weten dat er vermoedelijk sinds 1700 nimmer zeewater over deze plekken heeft gestroomd, zullen deze schelpdieren dateren van vóór die periode. We weten natuurlijk dat *Mya arenaria* L. zich in het zand ingraaft en dan met zijn siphobuis boven het zand, voedsel e.d. opneemt. De aangetroffen schelpen echter staken gedeeltelijk boven het zand uit. De vraag rijst, of deze schelpen plotseling verrast werden, zodat ze geen gelegenheid meer hebben gehad zich te verplaatsen, of dat zij geen mogelijkheid meer hadden naar een nieuwe bestaansgrond te gaan.

De ouderdom van de gevonden schelpen valt moeilijk te schatten. Theoretisch zou het mogelijk zijn dat bij het overspoelen van de strandvlakte en de duinenrij tevens strandgapers werden meegevoerd en dat deze zich ter plaatse ingroeven. Waarschijnlijk lijkt dit echter niet, daar de meeste dieren werden ontdekt onder de afgeschuurde veen- en kleilaag en uitsluitend gapende schelpen werden gevonden en geen levende exemplaren of schelpen met dierlijke resten.

In het voorjaar van 1970 was het grootste deel der schelpen reeds verdwenen. In de veenlaag waren grote gaten geslagen en de schelpen liggen nu overal verspreid en staan niet meer zo mooi naast elkaar als bij de eerste ontdekking. Het wonderlijke is dat bij de aanhoudende oostenwind in het begin van 1970 het water deze plekken niet meer bereikte en dat door opstuiving van zand weer een begin werd gemaakt met duinvorming. In mei echter nam de zee weer bezit van genoemde stukken strand en werden opnieuw rijen strandgapers aangetroffen.

U ziet dus dat de toestand zich per maand kan wijzigen en dat slechts een snel onderzoek ter plaatse verdere bijzonderheden kan opleveren.

Bij het samenstellen van dit artikeltje verkreeg ik grote medewerking van de zijde van het Algemeen Rijksarchief in den Haag en van de heer Sparrius, die de ontdekking meldde en de desbetreffende foto's vervaardigde. Vanzelfsprekend maakte ik dankbaar gebruik van zijn grote kennis en ervaring betreffende het eiland Ameland.

LITERATUUR

- DIJKSTRA, E. April 1911. Geïllustreerde badgids met beschrijving van het eiland Ameland. Uitg. A. Schaafsma.
 ENTROP, Bob. 1965. Schelpen vinden en herkennen. N.V. W. J. Thieme & Cie, Zutphen.
 HUBER, F. G. A. Het Friese Waddeneiland Ameland. (Met uitgebreide chronologische literatuurlijst.)
 Prospectus Noordzeeblad Hollum — Ameland. Uitg. V.V.V.